

působením mravním, nýbrž že vedle »znovuvzkříšení křesťanského ducha v lidu«, jež by o sobě bylo »pravou prací Sisyfovou, která se ve svém praktickém výsledku a ve svých úspěších zdá již předem vydána silným pochybnostem«, ⁷⁴⁾ požadují (a druhdy velmi dalekosáhlá) násilná opatření státu. ⁷⁵⁾

Celkem můžeme uzavřít s Mombertem, že »odcírkevnění« a »porodový úbytek« nejsou v poměru příčiny a následku, nýbrž že jde o dva souběžné jevy, oba vyvolané rostoucím racionalismem doby, a připustiti též, že pronikání tohoto racionalistického ducha, a tedy i umělému obmezování plodnosti katolická církev klade odpor větší a úspěšnější, avšak též, že ani tento moment nesmí býti zveličován i že vůbec běží o silnější či slabší skutečný cit náboženský, nikoliv o pouhou formální příslušnost k té oné konfesi.

Státní nezbytnosti v oboru zemědělství.

Dr. Karel Tykal.

Vedle státněpolitických problémů, jež bude po uzavření míru řešiti, postavila válka i hospodářskou politiku před úkoly, jejichž rozsahu dnes ještě ani změřiti nelze. Je to především zemědělská produkce, jejíž rozvoj vyžádá si po válce pozornosti všech pro ni směřodatných kruhů za cílem zvýšení produktivnosti půdy, dosažení co největší národní soběstačnosti v zásobování potravinami a surovinami a zlevnění cen pro spotřebitelstvo. Co chvíli objevují se návrhy a rozborů úkolů naší poválečné produkce zemědělské, a vysoká škola zemědělská ve Vídni vydala koncem 1916 pamětní spis o »státních nezbytnostech v oboru hospodářství polního a lesního«, dotýkající se snad všech otázek se zemědělskou výrobou souvisících. *)

Publikace zasluhuje pozornosti. Ze sedmi jejích oddílů (jednotlivé stati nejsou podepsány autory, vzadu je toliko seznam 17

⁷⁵⁾ Dr. Kammel, Ein Vorschlag atd. str. 52.

⁷⁶⁾ Viz radikální návrhy Kammelovy tamtéž str. 54 a násl. Také prof. Dr. Schmitt (tam., červenec 1916, str. 40) žádá vedle povznesení svědomitosti přísný postup proti živnostenskému šíření novomalthusových ideí a prostředků, lékařské poučování o škodlivých účincích všech nepřírodných opatření na zdraví, opatření sociálněpolitická a daňová atd. Klerikální »Reichspost« doznala 22. dubna 1916 (čl. Freiwilliges Absterben), že náboženství a mravnost samy nejsou s to, aby povznesly počet novorozenců, že i nevytrvalejší zpracovávání svědomí po případech nutně zůstává bez zaslouženého úspěchu. Konečně Wolf (Das neue Deutschland str. 163) praví: Před podobným přesvědčením »klobouk dolů, ale můj reálněpolitický smysl učí mne nepodceňovati moci a budoucnosti racionalismu«.

*) Staatsnotwendigkeiten auf dem Gebiete der Land- und Forstwirtschaft in Österreich, Denkschrift der k. k. Hochschule für Bodenkultur in Wien, Vídeň 1916. Vyšel zatím I. díl o zemědělství, 85 stran velké 8°, 6 K.

spolupracovníků z profesorů a docentů školy a poznámka, že zpracováním jednotlivých referátů byl spolupracovníky pověřen Dr. Adolf Ostermayer, profesor zemědělského účetnictví, taxace a zbožíznalství) jedná prvý — vycházejí z hlediska, že rakousko-uherské zemědělství již na dnešním stupni své výkonnosti poskytuje možnosti zásobování obyvatelstva dostatečnou potravou a že »v rámci přirozených a národohospodářských podmínek stav rakouského zemědělství snese bez obavy srovnání s cizinou«*) — v rysech víc všeobecných o základech, cílech a podpoře zemědělské produkce, kdežto ostatní probírají pořadem nezbytnost státní péče v oboru zemědělského vyučování a pokusnictví, v oboru rostlinné výroby, zvířecí produkce a technických pomocných odvětví zemědělské produkce, pak opatření k povznesení a zdokonalení podnikatelské činnosti zemědělců a reformní potřeby v oboru politiky a péče agrární, některé psány s vědeckou znalostí a hloubkou, jiné jaksi jen nadhozeny.

Nelze také všechna přání a požadavky v knize tlumočené pokládati za naprosté skutečné státní nezbytnosti, ač přemnohé jistě jimi jsou, aniž ztotožňovati se se všemi vyslovenými názory, a v stručném referátě lze se zmíniti vůbec jen o některých zajímavějších.

Ve znamenitých vývodech o zemědělském školství a výzkumnictví právem se za jádro požadavků staví rozšíření všeobecného vzdělání, prohloubení elementárního vyučování i s hlediska odborného výcviku a co možná všeobecné zavedení venkovské pokračovací školy — nikoliv ku prostředkování zemědělských znalostí, nýbrž k udržení a upevnění vědomostí, v obecné škole nabytých, a k převedení jich pro upotřebení na odborných školách zemědělských. Přes to jest potřebí, aby se učitelům na obecných školách venkovských poskytla příležitost rozšířiti své vědění zemědělské nad úroveň toho, čemu se vyučuje na pedagogiích, i aby školy tyto braly obsah čtiva a příklady ze života zemědělského. Vedle zdokonalení nižších hospodářských škol přimlouvá se pa-

*) V průměru let 1909—1913 (při čemž byl rok 1909 rokem vyslovené neúrody) bylo pro spotřebu z vlastní sklizně rakousko-uherskému obyvatelstvu pohotově chlebovin a zemáků v Rakousku a v Uhrách 57·5 mil. q pšenice, 36·7 mil. q žita, 25 mil. q ječmene a 153 mil. q zemáků. Protože dle posledního sčítání z 31. prosince 1910 s připočtením pravděpodobného přírůstku činilo úhrnné obyvatelstvo monarchie 51·6 mil. duší, připadá na 1 obyvatele v celkové monarchii pšenice, žita a ječmene denně 60 dkg obilí = 45 dkg mouky (při výmelu 75%) a 80 dkg bramborů, s připočtením kukuřice, jejíž střední úrodu lze počítati na 50 mil. q a která se konsumuje v celém jihu Rakouska, v části jižních Uher a východní Haliče a v Bukovině, počítá-li se jen polovice sklizně pro výživu člověka, zvyšuje se denní pohotové kvantum mouky pro lidskou potřebu na 55 dkg. K tomu ročně 3 mil. q luštěnin, 10 mil. q polní zeleniny, 10 mil. q roční přírůstek masa, 1/2 mil. q vajec, 90 mil. q mléka (z čehož se 28 mil. q zpracovává na 0·7 mil. q másla a 1/2 mil. q sýra) a 10 mil. q cukru z 60 mil. q buráku. Nelze konečně zapomínati, že počet dorostlých pracujících lidí nečiní více než 40% celkového obyvatelstva a že i dospělý člověk potřebuje k plnému nasycení v potravě denně 3000 kalorií a tedy při výlučně obilní stravě 2/3 kg mouky.

mění spis důrazně za zřizování »příkladných hospodářství« — nikoli t. zv. »vzorných« nebo dokonce »pokusných« závodů, určených výhradně k předvádění nebo vyzkoušení technicky dokonalých jednotlivostí, nýbrž demonstrujících prostě účinně technické pokroky zemědělství v rámci ekonomických potřeb, ukazujících, jak se v určité krajině s úspěchem hospodařiti má — buďtež prostě zřizována hospodářství, která jsouce pro místní poměry správně organisována a vedena mohou bez okázalostí a cetek s největší ekonomikou sloužiti za příklad selským usedlostem v sousedství a býti každým jednotlivým hospodářem přímo napodobena. Jejich vydržování se nesmí díti subvencemi nebo vůbec veřejnými prostředky, vůdčím principem těchto příkladných hospodářství musí býti dosažení hospodářského úspěchu, řízení jejich, jemuž toliko dalekosáhlá porada zemědělci theoreticky i prakticky vycvičenými má dávatí směr, musí zůstatí v rukou zdatných, příčinnivých sedláků, a jen pro nejnaléhavější a nejrychleji výnosná závodní zlepšení by se jim mohly poskytnouti nezúročitelné, v málo letech splatné neveliké zápůjčky, za něž by se majitel navzájem zavázal podrobiti se dobrovolně příkazům poradce, který by ovšem musil býti skutečně poradcem v nejlepším smyslu. Bylo by ovšem potřebí celé sítě takových »příkladných hospodářství«, po celé zemi vhodně rozsetých a vedle přirozených a hospodářských podmínek místních i vzdělanostní úrovní a statkovým velikostem jednotlivých krajin přizpůsobených, každému arci přístupných a jednoduše i srozumitelně zařízeným účetnictvím vypravených. Peněžní prostředky k tomu potřebné dosahovaly by sotva oněch dotací, které se dnes dávají k dispozici ku povznesení zemědělství — úspěch byl by vlastně jen otázkou opatření způsobilých poradců.

Jakožto poradci nebo snad správci pro taková příkladná hospodářství měli by býti pro obvod každého okresního hejtmanství a později každého soudního okresu vzati odborníci theoreticky i prakticky plně kvalifikovaní, kteří by zároveň sloužili i za zemědělské vůdce, kočovné učitele a poradce všech rolníků okresu a konečně i za odborné rádce politických úřadů v zemědělských záležitostech a za výkonné orgány ministerstva orby, na vlivu zemědělských korporací nezávislé, pro důležitá šetření jím prováděná. Jejich mnohostranná, národohospodářská produktivnost by umožňovala přiměřené honorování a toto by opět umožňovalo žádoucí přísný výběr uchazečů, pro něž by se mohly zavést »zkoušky způsobilosti pro zemědělské inspektory«.

Stejně zajímavým jako tento návrh jest požadavek pamětního spisu, aby prozatím na větších hospodářstvích bylo ku provádění duševní práce upotřebováno jen sil skutečně školených, t. j. aby pro ně byl zákonem stanoven průkaz způsobilosti, a stejně vtiskují význam zemědělské živnosti a jejího rozvoje a výkonnosti pro obecné blaho a pro bezpečnost státu i obtížnosti, s nimiž je provozování její spojeno, tomuto požadavku »znak neodčitelnosti a neodkladnosti« i pro hospodaření na selských used-

lostech. V úzkém spojení s požadavkem zákonného zavedení průkazu způsobilosti pro výkon zemědělského povolání je i zavedení úpravy zemědělského učednictví, které prý rovněž — s připojením k zemědělskému školství a snad s použitím navrhovaných „příkladných hospodářství“ — bude musit býti zahájeno i vybudováno. Otázka zemědělského učednictví bývala již dříve namítána, ovšem jen jako dobrovolného, a spíše snad jen pro mládež z rodičů z jiného povolání nežli zemědělského, nikterak učednictví nuceného, v rámci povinného průkazu způsobilosti zemědělské. Ovšem, mohli-li povinného průkazu dojít v živnostech na př. i dlaždiči, oč více odborné způsobilosti potřebuje, a sice právě dnes rolník, pro vedení a provoz svého závodu v duchu technického pokroku i komerčních požadavků novodobých. Navrhovatelé myslí jej důsledně jakožto prostředek k rozšíření moderních forem provozovacích, ale co ze zvyku cítíme a pokládáme za neprospěšnou reakci v oboru živnostenském, nebudeme schvalovati, byť vycházelo z míst jinak sebe pokrokovějších, v oboru zemědělském; jako nepovznese průkaz způsobilosti po jednu generaci již zavedený našich řemesel technicky ani ekonomicky nad úroveň řemeslníků německých, francouzských atd., tak dospělo i zemědělství bez tohoto průkazu v Německu, Belgii, Holandsku, Dánsku a j. úrovně, jaké budeme dosti dlouho ještě doháněti. Účelné zavedení průkazu by se ostatně v zemědělství setkal s obtížemi sotva překonatelnými, a navrhovatelé zapomínají též, že, kdežto v každém řemesle dorost pochází většinou z jiných povolání, v zemědělství jsou jím z pravidla rolníci synkové sami, kteří nejen jaksi všeobecnou způsobilost odbornou, nýbrž i přímo důvěrné obeznámení se s individuálními poměry a potřebami svého budoucího hospodářství a jeho okolí získávají od malička spoluprací v usedlosti otcovské.

O jiných podnětech jen zběžně se zmíníme. Aby se zmenšily rozsáhlé pustiny (co neobdělanych úrodných pozemků je v nezastavěných staveništích velkoměst, podél železničních tratí a budov, u továren, dolů, vodních děl, co ploch bažinatých a zátopních!), doporučuje pamětní spis dle okolností i nápadní právo státu; jako je přeměna lesů v role nebo luka vázána na povolení státní, měla by úřednímu povolení býti podrobena i přeměna polí, luk a pastvin v půdu lesní nebo honební; silnice, úvozy, násypy, úbočí a vrcholky pahorků buďtež osázeny stromovým a keři, vypuštěné rybníky buďtež obnovovány a vůbec budiž zahájená velkorysá „podnební politika“. V otázce komasační žádá pamětní spis zákonnou zcelovací povinnost a zrychlené tempo při provádění zahájených operací, což předpokládá arci větší prostředky, nežli jsou dnes pohotově ministerstvu orby; cesta od výroby potravin ke spotřebě budiž vlivem státu zlevněna (mnozí spotřebitelé ani nevědí, oč při stejných cenách produktů ve výrobním místě musejí za potraviny více platiti nežli v Německu); průmyslníci nechť ve vlastním zájmu v dobách nejnaléhavější zemědělské potřeby dají

rolnictvu k dispozici pracovní síly, vojenským osobám budtež poskytovány dovolené na práce obdělávací a sklizňové, budiž zahájeno upravené odvodňování a zavodňování rolí a luk (dosud přes $\frac{9}{10}$ státního melioračního fondu pohltily podpory na hrazení bystřin a úpravy říční, kdežto vlastním melioračním účelům zemědělským zbyly jen obnosy nepatrné) a pod. Nepříznivý úsudek pamětního spisu (str. 84) o zemědělských korporacích vyvolal již ostrou odezvu předsednické konference zemědělských rad a hospodářských společností.

Celkem je pamětní spis vysoké zemědělské školy vídeňské pozoruhodným dokumentem nadšených snah pokrokových!

Josef Sonnenfels.

K stému výročí jeho úmrtí.*)

Dne 25. dubna t. r. bylo tomu sto let, co ve Vídni skonal muž, který stav se v Rakousku na desíletí střediskem snah osvícenských, a zanechav jako vysoce nadaný a sečtělý polyhistor význačné stopy svého působení jak v politických vědách, jichž byl profesorem, tak v soudnictví a v trestním právu, jak ve vědě, tak v literatuře i divadle, silným působil vlivem i na vědecký život v Čechách v poslední třetině století 18., takže jest málo mimočeských mužů, jimiž by se dějiny naší obrozenské literatury právem tolik zabývaly, jako Josefem Sonnenfelsem, a který konečně národohospodářskou učebnicí svou přes tři čtvrti století ovládal oficielní vědy politické na universitách rakouských, muže konečně, který přes nesnadné a pestré životní počátky došel záhy uznání a rostoucího vlivu na všechny téměř veřejné záležitosti Rakouska, zároveň však — ne bez viny vlastní nesnášenlivosti — doznal mnoho zjevného nepřátelství i skrytého hanobení.

Sonnenfels narodil se r. 1733 v moravském Mikulově. Byl židovského původu, jeho děd, vrchní rabín v Berlíně, byl znám jako „zbožný rabbi“, jeho otec, Lipmann Perlin, rovněž zprvu berlínský rabín, přestěhoval se z neznámých příčin z Berlína do Mikulova, panství to knížat Dietrichsteinů, kde na piaristickém gymnasiu vyučoval východním jazykům. Roku 1735 přestoupil se svými dvěma syny, Josefem a Aloisem, ke katolicismu (matka zůstala židovkou) a přijal jméno Wiener. Později přesídlil do Vídne, stal se tam r. 1746 magistrem orientálních jazyků na universitě a sloužil často

*) Sr. o něm Dr. Albín Bráf, Politické vědy v Čechách na sklonku věku osmnáctého a v první polovici devatenáctého, Praha 1906, str. 7 a násl., Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury, II., století osmnácté, str. 146 a násl., Praha 1898, Jan Jakubec, Dějiny literatury, české od nejstarších dob do probuzení politického, Praha 1911, str. 169 a j., souborný spis Literatura česká devatenáctého století, Praha, Laichter 1902, díl I, str. 27 a j., dále Handwörterbuch der Staatswissenschaften a literaturu tam uvedenou.